

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ СФЕРИ СУСПІЛЬСТВА

О.М. Кобелев

У статті розглядаються засади формування інформаційно-аналітичного забезпечення системи прийняття управлінських рішень у соціально-комунікаційній сфері України. Визначаються роль, можливості та перспективи бібліотеки як складової цієї системи.

Ключові слова: *інформаційна аналітика, соціально-комунікаційна сфера, управлінські рішення, інформаційно-аналітичне забезпечення.*

INFORMATION-ANALYTICAL ACTIVITY OF LIBRARIES IN A CONTEXT INSTITUALIZATION SOCIALLY-COMMUNICATION SPHERE OF A SOCIETY

O.M. Kobelev

In the article bases of formation of a supply with information-analytical of system of acceptance of administrative decisions in socially-communication sphere of Ukraine are considered. Opportunities and prospects of library as making this system are defined.

Keywords: *an information analytics, socially-communication sphere, administrative decisions, a supply with information-analytical.*

Досвід передових країн показує, що потреба у здійсненні цілеспрямованої політики, ефективній діяльності за умов нового інформаційного режиму (характерними рисами якого є ринкові умови, розвиток інтелектуальної економіки, різноманітність інформаційних процесів, що потребують застосування спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційно-аналітичною діяльністю), забезпечила перехід на якісно інший рівень інформаційної аналітики як особливої сфери людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій, за рахунок переробки вихідної інформації й одержання якісно нового знання [4; 11-13; 15; 17].

Значення бібліотеки як соціально-комунікаційного інституту суспільства зумовлено її діяльністю з накопичення, зберігання, систематизації і розповсюдження документів та інформації. Ці та інші напрями бібліотечної роботи тісно пов'язані практично з усіма сферами практичної, духовної та інтелектуальної діяльності людства. За нинішніх умов трансформації управління, як державою в цілому, так і окремими галузями, актуальною стає участь бібліотечних установ у процесах інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських рішень. Це зумовлено, з одного боку, швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, появою потужних джерел і сховищ даних, потоків інформації, що викликало потребу в розвитку й упровадженні методів і засобів автоматизованої підготовки, обробки, перетворення й попереднього аналізу даних, а з другого – необхідністю «вбудовування» бібліотек, разом із іншими традиційними елементами системи соціальних комунікацій (ССК), до структур сучасної інформаційної цивілізації, що формується [5; 8; 13; 18]. Як зазначається у цьому контексті В. Ільганаєвою, «традиційні структури забезпечення соціальної взаємодії стають учасниками соціально-комунікаційних процесів і утворення єдиного інформаційно-комунікаційного простору сучасності [9, 148]».

Процес інституалізації соціально-комунікаційної сфери (СКС) суспільства, представленої в організаційно-функціональних структурах, організації та управлінні, технологіях, теорії та методиці, міжнауковій методології [9; 19], потребує інформаційно-аналітичного забезпечення, в тому числі й із використанням інформаційно-аналітичного потенціалу бібліотек. Між тим, спеціальні дослідження вітчизняних авторів, присвячених питанням інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у процесі інституалізації СКС суспільства України, відсутні, що зумовлює актуальність даної роботи.

Серед праць, присвячених загальним проблемам СКС та процесам її інституалізації, насамперед слід відзначити публікації В. Бебика, В. Ільганаєвої, М. Слободяника, А. Соколова. Інформаційно-аналітична діяльність, у тому числі й як елемент управлінських рішень, розглядалася в працях Г. Артамонова, К. Ващенко, Г. Гордукалової, І. Давидової, В. Ільганаєвої, П. Конотопова, І. Кузнецова, Ю. Курносова, І. Левкіна, І. Мелюхіна, В. Пархоменка, О. Пархоменка, В. Онопрієнка, Р. Рейльян, Е. Семенюка, В. Синюка, Г. Сілкової, Н. Слядневої, М. Сороки, С. Терещенка, М. Тихомирова, В. Чистякова, А. Шевирьова. Особливо слід відзначити дослідження [6; 8; 13; 14], присвячені, відповідно, визначенню ролі політичного прогнозування у формуванні стратегічних засад суспільного розвитку, характеристиці сутності та інституалізаційних ознак аналітики в структурі бібліотечної діяльності, визначенню специфіки інформаційної аналітики у сфері науково-

технічної діяльності, вивченню аналітичної основи прийняття управлінських рішень, використанню інформаційно-аналітичних технологій при прийнятті управлінських рішень.

Методологія прийняття управлінських рішень висвітлена в численних наукових дослідженнях, оскільки прийняття рішень – один з основних результатів діяльності суб'єкта управління, спрямованої на об'єкт управління з метою досягнення певних цілей управління. Можна відзначити роботи Г. Альтшулера, О. Амосова, В. Бакуменка, І. Бестужева-Лади, П. Друкера, О. Ларичева, Ч. Ліндблома, Л. Планкетта, Г. Саймона, Ю. Сурміна, Ю. Тихомирова, Г. Хейла. При цьому, за класичним уявленням, що склалося в науці управління, прийняття рішень ототожнювалося з вибором альтернативи. Відповідно – прийняття управлінських рішень розглядалося як вибір альтернативи при здійсненні управлінської діяльності. Сьогодні ж відбувається трансформація поняття прийняття управлінських рішень, що ґрунтується на чіткішому визначенні місця таких рішень в управлінській діяльності [3]. Тобто, прийняття управлінських рішень розглядається як суттєва частина управлінського процесу з послідовними етапами виявлення та діагностування проблемних ситуацій, розробкою альтернатив та вибором однієї з них, що найбільше відповідає виходу з ситуації, що склалася.

Метою даної статті є визначення ролі та можливостей бібліотеки в системі інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у процесі інституалізації СКС суспільства.

Насамперед зазначимо, що соціальна комунікація (СК) являє собою сукупність процесів і структур, які забезпечують цілеспрямований оборот соціальної інформації й знань у соціальному просторово-часовому континуумі. При цьому, розвиток СК, поряд з іншими соціальними явищами, характеризується тим, що вона спрямована на поєднання різних видів діяльності, спеціальних інститутів за допомогою цілеспрямованого обміну результатами як матеріального, так і духовного виробництва. Досягаючи свого системного розвитку, СК становлять окремий соціальний інститут суспільства. Предметне поле теорії СК охоплює відносно сталі складові, до яких можна віднести: комунікаційні системи, що реалізують різні рівні соціально-комунікаційної взаємодії, суспільні структури; канали, засоби, технології; системні зв'язки між ними, інформаційні потоки, системи настроювання на взаєморозуміння суб'єктів комунікаційної взаємодії [9; 19].

Система інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень у СКС суспільства базується на існуючих доробках та досвіді інформаційно-аналітичної діяльності в різних галузях. Зокрема, в Україні існують і створюються системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади з метою формування інформаційно-технічного середовища для підвищення ефективності діяльності державних

органів, прогнозування й запобігання критичних ситуацій. Наприклад, діють урядова інформаційно-аналітична система із проблем надзвичайних ситуацій, система інформаційно-аналітичного забезпечення Ради національної безпеки й оборони та ін. Зазначені системи покликані забезпечувати інформаційну діяльність органів державної влади протягом основних фаз розвитку кризової ситуації: прогнозування тенденцій, усунення факторів, здатних викликати виникнення кризових ситуацій; створення резервних фондів для попередження й ліквідації кризових ситуацій; реагування, проведення операцій під час розвитку кризової ситуації; ліквідація наслідків таких ситуацій. Ці функції виконуються шляхом моніторингу, планування, супроводу дій органів управління [1; 3; 10; 13; 15; 18].

Необхідно підкреслити, що незважаючи на наявність великої кількості методів, які мають у своєму розпорядженні органи державного управління, проблема прийняття управлінських рішень у СКС, як і в сучасній Україні загалом, є надзвичайно актуальною. Це зумовлено характерними для вітчизняної системи управління невизначеностями, які можна поділити [2], спираючись на такі основні типи:

- невизначеність постановки управлінських завдань;
- невизначеність чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування СКС;
- невизначеність структури СКС;
- невизначеність управлінських рішень унаслідок недостатньої повноти та низької вірогідності знань про кінцеві мету й умови функціонування СКС, а також суб'єктивізм осіб, які приймають рішення щодо формулювання мети, перспектив, стратегії розвитку та управління СКС.

Названі перші три типи невизначеності не дозволяють створити адекватний опис структури і розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної галузі, що трансформується, на основі застосування традиційного управлінського логіко-теоретичного підходу та відповідних класичних теорій і моделей [3; 10; 14]. Ця обставина, у свою чергу, посилює невизначеність четвертого типу, впливаючи, таким чином, на можливість прийняття об'єктивних і науково обґрунтованих управлінських рішень.

Для зменшення ступеня невизначеності при ухваленні рішень стосовно СКС необхідно забезпечити найбільш сприятливі умови для осіб та органів управління, які приймають рішення, за рахунок автоматизації найбільш трудомісткого процесу зменшення перших трьох типів невизначеностей, також пов'язаного, у свою чергу, з вибором та оцінкою відповідних альтернатив. Це завдання може бути успішно реалізоване тільки на основі створення ефективної системи інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень, важливою складовою якої, на наш погляд, є великі наукові бібліотеки, з відповідним

інформаційно-аналітичним потенціалом. Забезпечення такої підтримки передбачає надання особам та органам управління, що приймають рішення, якнайповнішої, вчасної і достовірної інформації про стан і загальні тенденції розвитку СКС.

Сучасний світовий рівень інформаційних технологій створює потенційні можливості відстежувати та оцінювати стан і розвиток державного управління, як в цілому, так і в окремій галузі, шляхом оцінювання відповідних управлінських рішень через упровадження моніторингів, накопичення та обробки інформації в базах даних і знань, застосування різноманітних інформаційно-пошукових систем із використанням розподілених мереж, сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій.

Відомо, що у практиці державного управління різних країн вже широко використовуються програмні комплекси та комп'ютерні системи, що накопичують і надають управлінням оперативну інформацію про законодавчі та інші нормативно-правові акти, дозволяють отримувати прогностичні модельні оцінки з макроекономічних питань і спростити проектування. При достатній інформації та відповідній її організації можливе впровадження систем аналізу та оцінювання процесів управління СКС і у бібліотечних установах відповідного рівня [1-5; 6; 8; 11; 15; 16].

Загалом, створення в бібліотеках інформаційно-аналітичних підрозділів повинно сприяти прийняттю соціально значимих управлінських рішень не лише стосовно СКС, але й у всіх вузлах інформаційної інфраструктури, де концентруються, переробляються потужні інформаційні потоки. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості бібліотек, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами й послугами, виконує насамперед завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. При цьому найважливішою функцією інформаційної аналітики в бібліотеках є виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації процесу прийняття управлінських рішень [8; 12; 16; 17].

На жаль, сьогодні у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення СКС існує багато невирішених питань, які, втім, є актуальними і для інформаційно-аналітичного забезпечення інших напрямів людської діяльності (зокрема, науково-технічної [13]). По-перше, це обмеженість фінансування. По-друге, відсутність прийнятого і діючого концептуального системного підходу до розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення як складової системи прийняття управлінських рішень у СКС. По-третє, недостатній рівень підготовки кваліфікованих інформаційних аналітиків. Окрім цього, як підкреслюється І. Мелюхіним, «ефективність інформаційно-аналітичної діяльності багато в чому залежить від історично сформованої культури прийняття рішень [12, 11]».

Специфіка аналітичної діяльності в управлінських структурах полягає в тому, що вона «вбудована» у процес управління, до неї пред'являються особливі вимоги щодо оперативності підготовки матеріалів, їхньої вірогідності й обґрунтованості. Порівняно з академічними науковими дослідженнями, вона має більше прикладний характер, опирається не стільки на глибоку, самостійну розробку проблем, скільки на залучення фахівців, експертів, узагальнення вже готового матеріалу [11; 12; 15; 17].

Для «вбудовування» бібліотеки в структури інформаційно-аналітичної діяльності, що активно формуються, слід підкреслити необхідність існування в інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотечних установ замкнутого циклу підготовки матеріалів, починаючи від процедури визначення показників збору інформації, її класифікації, автоматизованої обробки й закінчуючи її аналізом, розробкою прогнозів і практичних рекомендацій. Тобто, в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек повинні зберігатися три рівні: інформаційно-технологічний, інформаційний і аналітичний, співіснування й реалізація яких у межах одного підрозділу надає можливість забезпечити ефективну роботу [8; 11].

Досвід роботи інформаційно-аналітичних підрозділів, узагальнений у низці монографій та статей [3-5; 7; 8; 10-13; 15-18], виявив цілий комплекс проблем, які потребують вирішення: відповідальність за той або інший вид інформаційних ресурсів, режим обміну й надання інформації всередині управлінських структур, регламентація продажу інформації, розробка й реалізація загальних принципів створення й функціонування відомчих інформаційно-аналітичних систем. Особливого значення при цьому набуває фінансове забезпечення створюваних та функціонуючих інформаційно-аналітичних підрозділів у бібліотеках, що забезпечують прийняття управлінських рішень у СКС.

Загалом, практична реалізація системи підтримки прийняття управлінських рішень у вітчизняній СКС потребує не лише вирішення складних науково-інженерних завдань, пов'язаних із конструюванням спеціалізованого програмно-апаратного комплексу на базі сучасних інформаційних технологій і спеціальних прикладних програмних засобів, акумулювання відповідних фінансових ресурсів, але й попереднього визначення методологічних засад формування зазначеної системи. На наш погляд, зазначена система повинна базуватися, наряду з іншими, на запропонованій І. Бестужевим-Ладою «методиці довгострокового попереджувального аналізу даних». Ця методика [1; 3; 6; 10] передбачає такі кроки:

- 1) постановка проблем і побудова їхньої ієрархії, що складається з ключових і субключових проблем. При цьому бажана так звана індикація проблем, тобто подання їх у вигляді впорядкованої сукупності індикатумів – найменувань конкретних показників та індикаторів;

2) виявлення перспективних проблем, до яких належать:

а) ті, що назрівають і вже даються ознаки;

б) очікувані – ті, що ще не виникли, але можуть почати визрівати за певних умов.

Поряд із перспективними, мають враховуватись і поточні проблеми. Якщо останні можуть фіксуватись особою, яка приймає рішення, та її апаратом, то для виявлення перспективних проблем потрібна група експертів;

3) цілепокладання, яке включає визначення мети, заради якої здійснюються всі рішення. Головним критерієм цілепокладання є досягнення оптимуму;

4) побудова «дерева рішень» і аналіз наслідків його прийняття. На цьому етапі найважливішим є попереднє врахування негативних наслідків тих чи інших рішень.

Враховуючи результати досліджень, зокрема [1; 3; 7; 8; 11-13; 17], вважаємо, що до складу системи інформаційно-аналітичного забезпечення СКС повинні також входити такі основні модулі:

- 1) введення, контролю і дослідження вхідної інформації, її первинної обробки;
- 2) конструювання і адаптації моделей (їхніх структурних та прогнозних форм);
- 3) дослідження, селекції та композиції моделей, що конструюються;
- 4) контролю і діагностування стану СКС;
- 5) напрацювання допустимих альтернативних рішень;
- 6) взаємодії галузевих та місцевих органів управління СКС;
- 7) врахування впливу внутрішніх і зовнішніх змін й обмежень на СКС;
- 8) підтримки адміністрування баз даних і банку знань;
- 9) визначення і коригування цілей, стратегії та завдань розвитку СКС України;
- 10) навчання і тренінгу.

При цьому, бібліотечні установи відповідного рівня, без значних додаткових вкладень (фінансових, матеріальних і організаційно-кадрових), в змозі взяти на себе забезпечення функціонування таких модулів:

- введення, контролю і дослідження вхідної інформації, її первинної обробки;
- взаємодії галузевих та місцевих органів управління СКС;
- врахування впливу внутрішніх і зовнішніх змін й обмежень на СКС;
- підтримки адміністрування баз даних і банку знань;
- навчання і тренінгу.

Інші складові (модулі) системи інформаційно-аналітичного забезпечення СКС також можуть, на нашу думку, успішно знайти свою реалізацію в деяких бібліотечних установах, певна річ, за умов відповідного матеріально-фінансового, організаційного та кадрового забезпечення.

Загалом, інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських структур СКС повинне розглядатися як складова частина соціокомунікаційних процесів, де необхідність і специфічний характер інформування керівництва визначаються вимогами систематичного аналізу й упорядкування необхідної інформації. Структура інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у СКС, як і в будь-якій іншій галузі, може вважатися оптимальною лише тоді, коли вона в даних конкретних умовах максимально сприяє виконанню загальних функцій управління – прогнозуванню, плануванню, організації, координації обліку, контролю, регулюванню, активізації, стимулюванню, кожна з яких потребує відповідного до змісту, форми, обсягу, місця й часу подання даних.

Таким чином, управлінські рішення і впливи є основним результатом, квінтесенцією управлінської діяльності, яка, до речі, за своєю природою є суто інформаційною діяльністю. Тенденції сучасного розвитку методології прийняття управлінських рішень свідчать про те, що відбувається процес якісного оновлення всіх складових системи управління, який потребує структурних і ментальних змін як у СКС, так і в діяльності осіб, що приймають рішення. Бібліотека має значні потенційні можливості для того, щоб стати провідною складовою системи інформаційно-аналітичного забезпечення СКС суспільства, але для цього необхідне вирішення низки проблем. Останнє, а також, сам процес прийняття рішень із прогнозування, стратегічного планування, вибору раціональної структури СКС та її кадрового забезпечення, створення високоефективних мотиваційних підходів, розроблення і застосування сучасних методів контролю – все це потребує подальших досліджень у відповідному напрямі інформаційно-аналітичної діяльності.

Використана література

1. Амосов О. Організаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень стосовно державного регулювання сучасної української економіки / О.Амосов, А.Дегтяр // Вісн. НАДУ. – 2003. – №3. – С. 24-30.
2. Афонцев С. Неопределенность и проблемы экономической трансформации / С. Афонцев // Мировая экономика и междунар. эконом. отношения. – 1996. – № 10. – С. 20-23.
3. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : моногр. / В.Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.
4. Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : моногр. / В.М. Бебик – К. : МАУП, 2005. – 440 с.
5. Бейліс Л.І. Бібліотека як соціально-комунікативний центр наукової інформації / Л.І. Бейліс // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – №4. – С. 64-69.

6. Ващенко К. Роль політичного прогнозування у формуванні стратегічних засад суспільного розвитку / К. Ващенко // Освіта регіону. – 2008. - № 1-2. – С. 33-37.
7. Информационное обеспечение руководящих работников объединений, предприятий и организаций / В.М. Бирбраер, Г.И. Калитич, В.Е. Смирнов, В.И. Третьак. – К. : УкрНИИНТИ, 1981. – 48 с.
8. Ільганаєва В.О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В.О. Ільганаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 2007. – Вип. 23. – С. 109-117.
9. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону. – 2008. – № 1-2. – С. 148-153.
10. Ковальчук К.Ф. Интеллектуальная поддержка принятия экономических решений / К.Ф. Ковальчук ; отв. ред. О.П. Сулов. – Донецк : НЭП НАН Украины, 1996. – 224 с.
11. Курносов Ю.В. Аналітика, методологія, технологія і організація інформаційної аналітичної роботи / Ю.В. Курносов, П.Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
12. Мелюхин И. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. – 1999. – №1. – С. 11-14.
13. Пархоменко В.Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності : монографія / В.Д. Пархоменко, О.В. Пархоменко. – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 224 с.
14. Рейльян Я.Р. Аналітична основа прийняття управлінських рішень / Я.Р. Рейльян. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 182 с.
15. Семенюк Е. П. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі та механізмах соціальної практики / Е. П. Семенюк // Науково-технічна інформація. – 2003. – № 2. – С. 42-44.
16. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М.С. Слободяник. – К. : Ред. журн. "Бібл. вісн.", 1995. – 268 с.
17. Сляднева Н.А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н.А. Сляднева // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14-21.
18. Сорока М.Б. Національна система реферування української наукової літератури / М.Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.
19. Социальные коммуникации: теория, методология, деятельность : словарь-справочник / авт.-сост. В.А. Ильганаева. –Х. : КП «Город. Типография», 2009. – 392 с.